Порекло породице Јакшић

02/04/2018

Наставак државотворне традиције српског етноса после пропасти Српске деспотовине

Аутор: мср Срђан Граовац, историчар

Уметничка литература, као и српска историографија у појединим раздобљима је, често била склона уверавању стручне, али и широке научне јавности да је падом Смедерева 1459. године и коначним рушењем српске средњовековне Деспотовине, истовремено избрисан и „дух" институционалне традиције државности српског народа. Међутим, поставља се питање у којој мери су ове традиционалне представке о основним тенденцијама кретања институционалног устројства српског народа у времену „судара епоха" XV и XVI века исправне и аналитички и синтетички свеобухватне. Потпуно је јасно да је турском инкорпорацијом државне територије Српске деспотовине у великој мери, *de facto* и заувек, уништена врховна и оквирна средњовековна институција укупног друштвеног детерминисања српског етноса. Не упуштајући се у стручну, пре свега, правну расправу о темељним и структуралним вредностима и начелима на којима почива државна организација једне или више етничких скупина у средњем веку, треба нагласити да горе-поменута историјска чињеница везана за временску одредницу – 1459. годину, у великој мери отвара простор озбиљној полемици о значајним заблудама и еластичним представама и интерпретацијама проблематике коју бисмо могли означити књижевном крилатицом – „судбина српског народа".

У овом раду, претходно треба пружити одговоре на питања која се јављају као основне тезе ове проблематике. Иста су тако јасна и концизна да, истовремено, могу да услове и њихово таксативно навођење. Критичка анализа поменуте проблематике претходно захтева решење дилеме око питања да ли је српска држава наставила своју егзистенцију на просторима Краљевине Угарске и након физичког, de facto уништења њене организације од стране Османлијског царства на територијама јужно од река Саве и Дунава; и који су друштвени елементи условили опстанак српског етноса у околностима непостојања државне организације која би на адекватан начин артикулисала све тежње и интересе истог, омогућавајући каснији српски *risorgimento* у XIX веку? Ова два питања су и те како међусобно условљена, а одговори на њих у суштини пружају и значај и основе за разумевање мотива који аутора опредељују за обраду дате теме. Ако узмемо у обзир да је средњовековно поимање стварног права у ширем и имовинског у ужем смислу, поседовање земље изједначавало са административном и управном влашћу оног

(феудалца, племића) који поседује земљу, уочићемо да је део „првачког“ слоја српског народа, у измењеним околностима у Угарској, у доброј мери то право и остварило. Повежемо ли ову тезу са фактом да у феудалној структури власти и државног права државу репрезентује њен владар, схватићемо да је симболика континуитета српске средњовековне државности у доброј мери била очувана у угарским жупанијама преношењем деспотске титуле и достојанства, након пропасти Српске деспотовине, на поједине Србе – прваке из различитих властеоских породица све до краја четврте деценије XVI века. Те и друге племићке породице су, дакле чувале институционалну традицију поменуте државности. Научна достигнућа у области историографије су епску народну песму и делатност Српске Православне Цркве означили као главне факторе егзистенцијалног успеха и каснијег препорода српског народа, за време и после турске владавине. Међутим, професор Радован Самарџић, професор Чубриловић, као и други великани српске историографије су приликом анализе ова два елемента „опстанка“ српског етничког корпуса превидели или суштински мање пажње посветили улози „првачког слоја“ или нових – старих племићких породица насељених у Угарској од средине XV века, као својеврсног, ако не елемента, онда сигурно субелемента очувања етничко-верског и социјалног идентитета српског народа. Улога тих породица представља један самостални унификациони ентитет који је одиграо важну улогу у стварању основе за каснију генезу српског националног интегритета и идентитета у XVIII и XIX веку.

Важну улогу у овим процесима је имала и чувена породица Јакшић која се на известан начин може уврстити у низ српских властеоских породица „првог реда“, а чија се судбина слободно може окарактерисати као „*alter ego*“ бурног цивилизацијског потреса који је доживео српски народ у XV и XVI веку. У овом, релативно, кратком раду је немогуће приказати све детаље и стања кроз која су пролазили чланови ове породице током генеаолошке историје, али намера аутора је да на један прикладан и концизан начин расветли све недоумице и спорна питања везана за њихове животе и делатности, како би исти били представљени у интегралном тексту и по могућству на једном месту. Као и другим елитним породицама српског народа у Угарској XV и XVI века, Јакшићима је историографија и генерално историјска наука посветила извесну пажњу, али слободно можемо рећи недовољно или у најмању руку непотпуно, тако да ни значај породице Јакшић у претходно помињаним процесима до сада није био у довољној мери приказан и објашњен. Међутим, већ сада је потребно истаћи да је тај значај био, ако не водећи, онда сасвим сигурно немерљив у токовима очувања духовног и етничког континуитета сећања на идентитет и карактер српске средњовековне државности, нагло прекинуте у XV веку. Ова чињеница додатно објашњава и раније изложени значај теме. Анализу тог значаја и целокупне генеаолошке прошлости породице Јакшић је омогућила и детаљна студија сјајне историографске и изворне грађе, литературе и доступног научног материјала, чему је посвећена посебна пажња.

Место и улогу Јакшића у историји српског национа је поред извора и историографије у целини, препознала и епска народна поезија чувеним стиховима из песама као што је на

пример „*Дијоба Јакшића*“ која на један специфичан начин, стилски фигуративно, описује величину и место породице Јакшић у процесима стварања националног идентитета. Поред извора, историографије и песме, али и у корелацији са узрочно-последичном везом између ова три феномена људске креативности, искристалисао се и један природни процес народног, колективног памћења и бележења који нам није допустио да у „хетакомбама векова“ изгубимо имена као што су Стефан, Дмитар, Марко, Петар или Јелена Јакшић – Бранковић, а задатак аутора је сада да прикаже и објасни разлоге због којих нам то није било допуштено.

Нестанком и последње српске средњовековне државе у петнаестом веку почиње један врло занимљив и крајње недовољно анализиран период историје Срба у коме су српске племићке и старешинске породице, које су емигрирале са простора српских земаља у Османлијском царству, преко Саве и Дунава, заувек измениле политичку, етнографску, културолошку и конфесионалну слику јужноугарских жупанија. У првом реду су то биле деспотске породице чувених Бранковића и Бакића, али по великом значају, своје место у историји су „обезбедиле“ и породице Јакшића, Белмужевића, касније Црeповића и многих других. Међутим, да би што боље разумели процес који је као свој крајњи резултат детерминисао нову етничку топографску номенклатуру на просторима Бачке, Баната, Барање, Срема, Поморишја и Потисја, које савременици XVI и XVII века, посебно путници и картографи означавају термином Rascie, потребно је, претходно „направити“ један критичко-студијски пресек и преглед основних чињеничних узрочно-последичних веза које су довеле до ових историјских стања. Те везе се у политичко-миграторном смислу, претходно морају посматрати у контексту узрока који су довели, прво до пропасти Деспотовине 1459. године, а затим као последицу ове пропасти до стварања „турбулентне“, популационе промене у српском колективитету и његовом старешинском слоју наредних деценија, при чему је такозвана „прото – Велика сеоба Срба“ из критичног временског интервала управо и омогућила настанак поменутих процеса. Једино разумевањем овог историјског факта је могуће сагледати немерљив допринос старешинског слоја и породице Јакшић у очувању „танке нити“ државности и идентитета српског народа кроз векове.

Почетак краја или крај почетка угарске и уопште хришћанске доминације у области Подунавља, судбински је везан за већ помињани пад Смедерева, последње престонице средњовековне Србије, чиме је тада, коначно престала да постоји српска средњовековна држава. Од доласка султана Мехмеда II Освајача (1451 – 1481) на османлијски престо, његовом енергичном освајачком политиком, Турско царство је тада „запретило“ свим још увек слободним или вазалним феудалним областима и државама, у првом реду на Балкану, а затим и у средњој Европи. Налазећи се између две у потпуности супротстављене велике силе, као што су биле Угарска и Турска, од чијих политичких интереса је Србија егзистенцијално зависила, она сама, свакако, није могла да води независну политику, већ је покушавала да вешто „балансира“ између њих. У годинама после смрти деспота Ђурђа Бранковића (1427 – 1456), у Србији је до посебног изражаја

дошла супротност између две главне политичке струје, тзв. *туркофилске* и *угрофилске*. Утицај прве струје у многоме је допринео успостављању мира између Србије и Турске почетком 1457. године, али је истовремено оснажио извесне „иредентистичке“ снаге и струје у Србији, које су имале далеко помирљивији став према турским „апетитима“, што је свакако имало своје реперкусије у наредним годинама. Угрофилска странка, којој је између осталих припадао и средњи син деспота Ђурђа, будући деспот Стефан Бранковић је водила политику ослонца и политичке оријентације према Угарској, а била је условљена највише интересима хришћанске солидарности од које, показаће се, реално није имала неке значајније практичне користи. Ова политика неутралности или „баланса“, у ширем политичком смислу није могла да обезбеди повољан исход по опстанак српске државе, из простог разлога што ни Угарска, ни Турска нису биле заинтересоване за то. Водећи се искључиво својим државним и интересима феудалне аристократије оне су, заправо, биле заинтересоване да ову стратешки вредну територију која се простирала на потезу од Дунава до Косова, непосредно ставе под своју државну и управну контролу, да би је потом искористиле у сврхе, углавном војне природе. Након изненадне смрти деспота Лазара Бранковића (1456 – 1458), деспотско достојанство је прешло у руке његовог старијег брата, слепог деспота Стефана Бранковића (1458 – 1459), иначе штићеника „круне светог Стефана“, чиме је власт у Србији формално преузела угрофилска странка. Искористивши ову чињеницу као извесно легитимистичко оправдање за коначно покоравање Србије, Турци су још током 1458. године предузели низ ратних операција и том приликом су освојили већину градова и области у Србији, ограничивши Деспотовину на врло уску регију са градом Смедеревом и околином. Упркос бројим апелима последњег српског деспота слободне Србије, упућених пре свега новом мађарском краљу Матији I Корвину (1458 – 1490), изгледи за успешну одбрану су били крајње неповољни. Заузете тешким унутрашњим приликама, краљевине Угарска и Босна нису биле у стању да пруже адекватну помоћ. Кад су Турци стигли пред Смедерево млади деспот, нашао се сам према огромној турској сили, а у једном граду „где је имао много начелних противника“. Увидевши безизлазност ситуације, деспот је предао град Турцима 20. јуна 1459. године, при чему је од стране турске војске добио дозволу да слободно, заједно са члановима своје породице напусти Смедерево и склони се на безбедну угарску територију, одакле је потом започела његова тужна емигрантска „епопеја“. Овим чином, лета 1459. године, на опште запрепашћење Угарске (због брзине пада Смедерева), свој бурни политички живот је окончала средњовековна Србија.

Како је нестанком државе као обједињавајуће установе средњовековног феудализма, у случају Србије, легализован нови турски феудални систем са врло иновативним специфичностима, старе српске племићке и уопште угледне породице са својом хијерархијом и структуром, а слично њиховој тадашњој држави, доживеле су један нови и посебан процес у смислу лаганог нестајања. Овај процес није био само спецификум код српског, већ и код свих осталих балканских народа, зависно од времена од кога су делимично или у целости губили своју, у првом реду државну самосталност. У наредном столећу изгубио се готово сваки траг српске средњовековне аристократије која је остала

да живи у Турској. Она је своје место уступила тзв. „новој елити“, односно новим угледним породицама које су стицањем економске моћи покушали да у свој друштвени организам уклопе навике, обичаје, хијерархију и наслеђе „старог племства“. Један од видова нестанка поменутог старог племства на просторима некадашње Српске деспотовине састојао се и у релативно масовним миграцијама припадника вишег и нижег племства у Угарску, које су се одвијале појединачно или у групама. Миграциони таласи су углавном били подстакнути директном или индиректном опасношћу од турских ратних операција и освајања и датирају још из последњих деценија XIV века, да би своју пуну снагу и опсег почели да добијају у времену коначне елиминације српске институционалне државности средином XV столећа. Овим сеобама придружили су се и миграторни покрети готово свих слојева српског становништва до тада насељеног у Османлијском царству, у делу који је некад улазио у састав средњовековне Србије. Поменута кретања, можемо слободно окарактерисати терминолошким изразом коришћеним у каснијим страдањима и судбинским тегобама српства, као „Прву голготу“ српског народа, јер се уз племство, према угарским границама, кретало и бројно становништво различитог социјалног статуса, једнако слободно становништво као и прост народ. Наравно, ове етнографске и популационе промене не треба схватити дословно као масовну миграцију становништва у једном стриктно лимитираном временском интервалу и на једном простору. Наведени покрети су се дешавали више у контексту стихијског, у извесном смислу спонтаног исељавања становништва које свакако није било ограничено и временским оквиром дешавања или датовања.

Слом средњовековне државе, њених институција, друштвене структуре и хијерархије, из свог повесног угла је пратила и средњовековна племићка породица Јакшића, чији су углед и способности њених мушких чланова постали веома интересантни за угарски краљевски двор тих бурних преломних година. Историјске факте везане за нестанак Деспотовине и миграције племићког и старешинског слоја српског народа у Угарску, можемо потврдити и на прикладан начин анализирати, посматрањем генеаолошке и друштвене историје ове породице. Изворна грађа и литература, додуше, не пружају много података о пореклу Јакшића, нити о члановима ове породице у време постојања или колапса Српске деспотовине, али поуздане вести о њиховом животу и значају који су имали за историју Угарске XV и XVI века и српског народа у њој, релативно су бројне и доступне. Знаменита породична историја Јакшића, као најближих сарадника угарских краљева, тзв. *фамилијара* (*familiares*), овим чином је доживела потпуно нови обрт што је, свакако допринело да уз друге српске елитне породице попут Бранковића, Белмужевића, Бакића, Балентића и осталих, народна традиција и предање је уздигну на пиједестал славне прошлости Срба, која је попут „светионика на узбурканом мору“ пружала наду да „њихов брод“ националног идентитета, током векова борбе за опште избављење и срећу, „мирно уплови у луку спаса и опстанка“. Задатак рада је да ту знамениту историју сада прикаже и на адекватан начин објасни и анализира.

Поједини историографски подаци су врло контраверзни и крајње непоуздани када је реч о

најранијем помињању имена неких чланова куће Јакшића у документима и исправама. Историчари Агнеш Кациба и Ласло Блазович су, приликом превода Цвијовићеве „*Историје*“ означили Ладислава Јакча, дворског витеза (*aule regie miles*) краља Жигмунда, као члана породице Јакшића од Нађлака, где су истом приликом навели да је он родом из Босне, тј. идентификовали су га са једним „чланом отмене босанске породице Јакшића“. Овај податак стоји у дубокој колизији са чињеницом да се породица Јакшић, то јест браћа Стефан и Дмитар, из Србије у Угарску преселила 1464. године, где јој је краљ Матија исте или наредне године даровао (иако даровница није сачувана) *нађлачко властелинство* у чанадској жупанији. Из овог разлога теза по којој је дворски витез Ладислав Јакч био припадник породице Јакшић од Нађлака, једноставно нема своје упориште у изворима и историјским фактима, јер дотични службеник краља Жигмунда се, заправо помиње 1411. године, као изасланик угарског краља у Дубровнику и 1416. године, као угарски управљач Хвара, Брача и Корчуле. Дакле, историографија није потврдила директну или индиректну везу између дворског витеза Ладислава Јакча, историјске личности угарске политичке структуре из друге деценије XV века и војводе *Јакше Брешчића* (из чијег имена је ово презиме највероватније и изведено), поуздано првог представника или родоначелинка Јакшића, иначе истакнутог и поверљивог службеника деспота Ђурђа Бранковића. У изворној грађи и стручној литератури војвода Јакша се помиње као повереник деспота Ђурђа у једној дипломатској мисији у Дубровнику 1452. године. Писане „трагове“ ове мисије можемо да пронађемо у *Државном архиву у Дубровнику,* као и у делу Константина Јиречека *Историја Срба I.* На основу докумената *Већа умољених* Дубровачке републике можемо да увидимо да иако је посета посланства Ђурђа Бранковића била предвиђена крајем јуна, деспотовом повеpенику „склаву султана Мехмеда II“, односно „vayvodi Jaxi“, је према одлуци поменутог већа „*capsela cum privilegiis et scripturis existentibus in ipsa*“, предата 3. јула 1452. године. Војвода Јакша се спомиње и 10. јула, када је даровано 100 перпера, а на основу одлуке од 11. јула, сазнајемо да је члан деспотовог посланства био и Дубровчанин Алвиз Рестић. Мисија Јакше Брешчића је резултирала одобрењем извоза тканине од стране дубровачких власти и то без плаћања царине, а у корист деспотове властеле.

Постоји вероватноћа да је војвода Јакша, у времену прве окупације Деспотовине од стране Османлија (1439 – 1444) живео у Угарској, тачније у жупанији Спољни Солнок на поседу Алпар, дакле у средишту и у служби државе тадашњег владара краља Владислава I Јагелонца. На ову могућност нам указује један сачувани документ, тачније писмо краља Владислава I од 4. новембра 1442. године, сасвим тривијалне садржине, у коме се, међутим помињу „краљевски Раци капетани или судије (челници) Ђорђе, Павле и Радислав (*Georgius, Paulus et Radislo*), … *capitanei seu judices nec non*…“, као и војвода Јакша („…*Jacobus wayuoda populorum nostrorum Rascianorum*…“) који су становали прво на поседу *Alpar*, а затим су пресељени на посед *Thenew, alio nomine Pelw*. Документ, тј. писмо се односи на извесну аферу око крађе четири вола, која се догодила у лето 1441. године. Поменуте волове је са поседа чувене бенедиктинске опатије Iuxta Gran (Garam szent Benedek) украо, такође извесни Никола Тот са два саучесника, а према краљевом

наређењу гаранцију за надокнаду причињене штете су пружили војвода и заповедници насељених Срба, па како своје обавезе према оштећеној опатији, ни окривљени Тот, али ни јемци нису извршили до новембра 1442. године, краљ је наведеним писмом захтевао од жупана жупаније Спољни Солнок и грофа краљевских Сикулаца да лица умешана у овај случај подсети на преузете обавезе. Уколико би војводу Јакшу из поменутог документа Владислава I Јагелонца, идентификовали са Јакшом Брешчићем, повереником и војводом деспота Ђурђа Бранковића, односно „поочимом“ браће Стефана и Дмитра Јакшића, како њихове родбинске односе детерминише Константин Јаничар, то би значило да је Јакша Брешчић са српским одредом служио краља Владислава I у периоду пре 1439. до 1444. године, а да се после обнове Деспотовине, 1444. године вратио у Србију. Потпуно је сигурно да је војвода Јакша Брешчић, априла и маја 1453. године заповедао српским одредом од 1500 људи приликом опсаде и освајања Константинопоља (Цариграда), од стране султана Мехмеда II Освајача. Иако је поменути одред под командом војводе Јакше био размештен испред Једренске капије *ромејске* престонице, од које је пут водио према Србији, српски ратници нису имали већег удела у освајању Цариграда и рушењу хиљадугодишњег Ромејског царства које је у Србији „одјекнуло као гром из ведрог неба“. Савременик и учесник тих историјских дешавања Константин Михаиловић из Островице (Константин Јаничар), у својим „Успоменама“ изричито наводи да Цариград „по нашој помоћи никад не би био освојен“. После ових догађаја војводи Јакши Брешчићу се губи траг у историји. Поред наведеног, историографски подаци се углавном слажу у тврдњи да је војвода Јакша Брешчић био највероватније *отац* браће Стефана и Дмитра Јакшића, који су 1464. године напустили дотадашњу турску службу и свој завичај у Јагодини, да би се потом преселили у Угарску и ступили у службу краља Матије Корвина.

Као што смо већ навели, за време постојања Деспотовине, постоји могућност да су Јакшићи живели у Јагодини. Као припадници старог племства уживали су изузетно велики углед међу српским становништвом, како у средњовековним српским земљама тако и у новонасељеним houseštima у Угарској, после 1464. године. О том значају и угледу говоре њихови и савременици дешавања која су пратила живот ове породице, о чему сведочи и одломак из родослова породице Јакшић, где писац, чак са претеривањем каже да „…**беху бољши велможи и цар и кралев и војводи сербских даже и до деспот, и от племене их и от родов вједоше са кралевскаго**…“. Такође, Павле Томори, угарски гранични капетан је 1525. године, обавештавајући писмом Будим и папског нунција о преласку Павла Бакића из Турске у Угарску, за Јакшиће рекао: „…**Велика је личност** (Павле Бакић, примедба аутора) **као што је некад био Белмужевић, или што су господа Јакшићи сада**…“. Потпуно је сигурно да су се синови војводе Јакше Брешчића, Стефан и Дмитар Јакшић, у годинама политичких превирања у Србији, изазваних директном опасношћу од турских освајања, сврставали у оне политичке снаге властеле, које су биле наклоњене сарадњи са Турцима, тј. припадали су тзв. туркофилској странци. Опште је познато да су Османлије приликом својих инвазионих покрета према различитим земљама и народима примењивале једно начело које се састојало у понуди личне и безбедности чланова породице и имовине појединих припадника властеле или оног дела становништва које би

се одлучило да следи турске интересе и политику. Број хришћанских феудалаца, углавном ситних, који би на тај начин сачували своје личне интересе и поседе, варирао је у зависности од степена и вредности њихове помоћи која би била пружана приликом освајања појединих делова српских земаља од стране османлијске војске или од неутралности, односно индиферентности становништва, државних органа, па самим тим и племића у околностима опсада и заузимања различитих градова, утврђења и области Српске деспотовине. Иако Јакшићи нису припадали слоју ситних феудалаца, тј. „властелинчића“ потпуно је извесно да су имали благонаклон став према турском освајању Смедерева, јер им је то омогућило да сачувају своје поседе.

Нису јасни конкретни разлози који су навели Стефана и Дмитра да напусте своје дотадашње поседе у османлијској империји и пређу у Угарску, у службу краља Матије. Поједини писци помињу само генералне узроке миграција српске властеле из Турске у хришћанску Мађарску, када кажу да су се браћа Јакшићи склонили у ту државу испред турске најезде. Међутим, потпуно је сигурно да се они у Угарској појављују, односно у њу се селе између 9. августа 1463. и 10. јануара 1465. године, при чему су се настанили у области северно од реке Мориш. Поменути временски оквир досељења Јакшића се наводи из разлога што им 9. августа 1463. године, нађлачко властелинство још није припадало, јер је остало забележено да су овог дана Телеки Варјаш Јанош и Чираи Бенедек испред арадског каптола одвраћали краља Матију од његове намере да поклони села: Чоморкањ, Кираљхеђеш, Деменг, Реткерт, Мезехеђеш, Палоту и Фечкеш који су делом припадали и Нађлаку. Како се наводи у документима, након, готово годину и шест месеци, 10. јануара 1465. године синови војводе Јакше, Стефан и Дмитар од Нађлака су оптужени пред чанадским поджупаном од стране судија, поротника и грађана Донатторње, да су примењујући физичко насиље упали у кућу Варјаш Јаноша, затим опљачкали његово село Варјаштелек, при чему су Варјаш и његови кметови остали оштећени. Из наведених података можемо да изведемо закључак да је краљ Матија браћи Јакшић уступио властелинство и сам Нађлак, који се налази у чанадској жупанији, северно од реке Мориш, у времену између поменутих датума када се породица јавља у Угарској, а највероватније у другој половини 1464. године. Нажалост, даровница и пропратна документа о овој имовинско-правној трансакцији нису сачувана.

Није тешко уочити и објаснити основне разлоге спољне и унутрашње политике краља Матије усмерене у правцу насељавања српских племићких и других старешинских породица, као и осталог становништва из бивше деспотовине, на просторима јужне Угарске. Освајачком политиком Мехмеда II (пад Србије и Босне 1459., односно 1463. године), границе Турске су сада дошле у непосредан додир са угарским, што је представљало опасност за већину угарских жупанија, смештених на или у близини јужних граница Краљевине и то на почетку дугогодишње владавине овог енергичног мађарског владара. Краљ Матија је доласком на угарски престо затекао поприлично несређене прилике у својој држави. Годинама после смрти моћног краља Жигмунда 1437. године, Угарска се налазила у сталној, понекад латентној, али и врло често отвореној и дубокој

кризи, условљеној, пре свега унутрашњим политичким превирањима. Већ су, под притиском, нови краљ Албрехт (1438 – 1439), али и наредни Владислав I (1440 – 1444) и Ладислав V Посмрче (1445 – 1457), поништили већину тековина Жигмундове владавине са јасном намером поновне успоставе доминације сталешке аристократије над круном, односно феудалног партикуларизма над централном влашћу. Као што смо већ рекли, моћ феудалца у средњем веку је произилазила из „величине“ и значаја земљишног поседа који је исти држао. *Сталешки удар* је тих година посебно био усмерен ка подели и присвајању огромних краљевих поседа, којима је Жигмунд посветио велику пажњу. Од тог времена, отуђењем краљевских поседа, владар је постао само један од великих земљопоседника. Анархично стање у унутрашњој политици пратили су и стални турски упади у пограничне крајеве Угарске, уз пустошење градова, племићких поседа и целокупног становништва. Син северинског бана, гувернера Угарске (1446 – 1452) и великог јунака одбране мађарских граница на Дунаву од турске најезде, Јаноша (Јована, Јанка) Хуњадија, Матија Хуњади – Корвин од доласка на престо 1458. године, почео је да врши систематске реформе у смислу превазилажења сталешке подвојености и веће централизације власти, при том на неки начин, легализујући тековине отуђења земљишног поседа у Угарској од стране феудалне аристократије, а све у циљу придобијања магната и нижег племства за велики задатак – одбрану од турских освајања. Краљ Матија је врло добро схватио да кључ одбране Угарске лежи у даљем утврђивању граница на Дунаву и Сави и јужно од њих, уз сразмерно подизање утврђених места и насељавање опљачканих и опустелих крајева Подунавља, Поморишја и Потисја српским пребеглицама из Турске, посебно властелом, због чега је био принуђен да великодушно поклања бројне земљишне поседе и насеља, како досељеној властели тако и домаћим, мађарским племићима. Феудална аристократија је једино била довољно способна да окупи значајнији број војника и обезбеди материјалну и логистичку подршку за ове велике задатке, док је круна у делокруг својих послова преузела обавезу утврђивања градова и насељених места уз обезбеђивање наклоности и подршке њених поданика, што је у овом случају наредних година сматрано добром основом за успех операције отклањања османлијских аспирација. Дакле, врло незавидна ситуација у којој се налазила Угарска у односу на унутрашње политичке неприлике и регионално-међународне изазове, условила је прихватање насељавања Стефана и Дмитра Јакшића у области Поморишја, тј. чанадске жупаније и одлуку круне да им додели властелинство са истоименим градом Нађлаком.

Поред Нађлака браћа су за своје изузетне заслуге круни или како то сам краљ Матија наглашава у једној даровници „…**за оданост и верне услуге, верну службу, мојих изузетних људи од поверења**…“, ускоро добили и нове поседе. Краљ им је 2. новембра 1467. године даровао поседе у Ердељу и то: Фарнаш (Фрнош), Ивантелке, Валко, Ујфалву, Келечел, Felsewfyld et Kezepsewfyld (Горњи и Доњи Жил). Ови поседи који су се налазили у Клушкој жупанији, раније су припадали властелину Бенедикту Варјашу (Верешу) и он је са њима управљао из Фарнаша, али како се дотични властелин у то време придружио једној побуни племића и становника Трансилваније на челу са Јованом Грофом, у складу са утврђеним феудалним обичајима и законима, ти поседи су му били одузети и како је

већ речено додељени Стефану и Дмитру Јакшићу. Људи, војници који су се преселили у Угарску заједно са браћом су углавном ступали у одреде мађарске лаке коњице (хусари) или у насадисте (војнике на лађама) са задатаком да штите поседе и угарске границе од турских упада. О животу досељених српских становника на поседима Јакшића и њиховом друштвено-правном положају, постоји неколико сачуваних документованих података који, ипак у одређеном смислу остављају извесне недоумице. Велики број Срба, нарочито у каснијим миграцијама (нпр. 1480/81. године), населио се на поседима властелинстава која су припадала Јакшићима, али није сасвим сигурно колики је био број тих досељеника, нити да ли су они представљали етничко-конфесионалну већину у датим областима. Посебну пажњу је потребно усмерити и према аспектима друштвено-економског положаја поменутог становништва. Апсолутно је несумњиво да нису сви Срби, који су живели на поседима Јакшића, имали статус кметова. С обзиром на сврху њиховог насељавања у Угарској и улоге коју су ти Срби имали у одбрани граница од турске опасности, сасвим је извесно да је значајан део досељеног народа уживао статус слободног, вероватно „милитарског“ положаја у угарском војном систему, што је подразумевало чињеницу да су у одређеном степену били изузети из класичне феудалне структуре зависног слоја становништва. У складу са изнесеним тврдњама, можемо слободно да кажемо да је положај поменутог дела становништва представљао „језгро зачетка“ будућег војног статуса (*status militum*) већег дела српског народа који је живео у касније организованом хабзбуршком, административном, гранично-војном систему. О зачетку „*status militum*“ – положаја тих становника, сведоче и термини који ближе одређују делатност Срба на овом простору у критично време, као што су: „*војници*“, „*јунаци*“ и „*стражи*“.

У периоду пре, за време и после Велике сеобе 1690. године, Срби су се кроз песму и предање сећали своје славне прошлости и са сетом помињали јуначку браћу Јакшић, „деспота Јову Јакшића“, деспотицу Јелену… и сви покушаји отоманских, хабзбуршких, мађарских и пангерманских снага и елитистичких кругова земаља у којима су живели, као и исламског и католичког прозелитистичког клера да их у томе спрече, нису успели. Срби су сачували поменута сећања и као сегмент духовног препорода их касније „уткали“ у процесе националне интеграције и афирмације. Нажалост, остаје једна „добро знана непознаница“, која се састоји у питању, како је било могуће да та славна прошлост породице Јакшић и српског народа у целини остане позната једино Србима или чак делу српског етноса и само занемарљиво малој групи европски и светски познатих и признатих интелектуалаца? Због чега човечанство и у првом реду европска хришћанска цивилизација која, свакако постоји и траје на основама хеленске културе, за разлику од српске је озарено у своја „недра“ прихватила ускрснуће грчке државе и духовног и културолошког просперитета грчког народа. Зашто, готово сви академски кругови и интелектуалне елите многих народа света, потпуно оправдано анализирају и приповедају митске подвиге Херкула и Ахила, легендарног Тесеја и херојске Троје, док ни приближан број истих није ни чуо за историјски аутентично јунаштво Дмитра Јакшића млађег? Да би пружили свеобухватан и аналитички студиозан одговор на ово комплексно питање потребно је организовати једно темељно научно истраживање, што је тема за неке будуће

радове и студије. Сада је потребно нагласити да највише одговорности за поменути немар и неправду према сопственом благу националне прошлости припада интелектуалним, па и политичким елитама српског народа. На основу наведених претпоставки можемо „повући“ одређене паралеле између историјске судбине породице Јакшић и српског народа у целини. Иронијом те исте историјске судбине, показало се да, док су Јакшићи *a priori* неговали своје јединство и традицију етничке припадности српској заједници, њихова егзистенција и углед у угарском друштву су били осигурани. Уз политичке и опште-друштвене неприлике, отуђењем појединих припадника друге, а поготово треће генерације породице, једних од других, међусобним споровима, задевицама и судским парницама, као и у великој мери однарођењем од српског етничког и конфесионалног „ткива“, „егзистенцијални потенцијал“ Јакшића је, прво ослабио, да би потом доживео потпуни суноврат. Слично Јакшићима, можда ни Срби као нација нису никада успевали, а ни умели да сачувају преко потребно јединство и да на богатим духовним, етичким и културолошким претпоставкама своје прошлости пронађу или изграде и своју будућност. Управо овде се крије клица могуће изгубљене будућности, јер егзистенцију и достојанство у овим данашњим суморним и, такође епохално-преломним и судбоносним временима, одбраниће само народи који у себи нађу довољно снаге, јединства и воље да опстану и не утопе се у милијарде слуђених индувидуа без језика, историје и културе. Ако је хеленска цивилизација задужила европске народе, онда је и српска прошлост задужила, макар српски народ. Српски етнички колективитет не сме да дозволи да ово падне у заборав. Пример Јакшића ту може да послужи као опомена, јер је та породица, као и многе друге, сем тога што је задужила српски народ, истовремено „дубоко и заувек уткана у организам српског бића“. На крају, немогуће је да се одвојимо од утиска који нас је као „црвена нит“ пратио током досадашњег излагања, а састоји се у врло једноставној тези, да свака нација има своје митове који макар и у уметничко-литерарном смислу представљају елемент генезе националног идентитета. Завршне анализе истраживања везаног за тему на коју се односи овај рад, нас упућују на закључак да је и прошлост породице Јакшић, током векова њеног усменог и писменог преношења „претрпела“ одређени степен митологизације (слично историјату *Боја на Косову* и ратне активности Јакшића, нпр. Дмитра старијег, могу се посматрати у овом контексту), а затим деловањем раније помињаних фактора, као специфичан сегмент националне интеграције, била је унета у склоп онога, што нам је данас познато као „национална свест српског народа“.